

התפתחות המחשבה השריונית בצה"ל

אלימ (מילי) ד"ר יהודה ואלך

ברכב ולנוסעים בו. תחילה התכוונו למתן הגנה סבילה בלבד, ולפיכך הסתפקו בשריון כלי-הרכב עצמם. כלומר, ציפו את תנאי-הנהג של המשאיות בלוחות ברזל (או פלדה), כדי שיוכלו אלה לנהוג בלא שיסתכנו בפגיעה מאש נשק קל; כן שוריינו האוטובוסים על מנת לאפשר קיומה של תחבורה סדירה ככל האפשר.

הואיל ונתעורר גם הצורך במתן ליווי מזויין לכלי-הרכב האזרחיים, החלו לנוע, באותן דרכים שבהן נשקפה סכנת התנכלות מצד הכנופיות הערביות, טנדרים של נוטרים עבריים (אחר-כך — המ"נים; המשמרות הנעים), שהפכו בימים ההם לנושא שירי המאבק והגבורה. אפס, כאשר שוריינו כלי-הרכב שנזקקו לליווי, לא היה כל טעם בכך, שכלי-הרכב המחפה, החייב להשיב מלחמה שערה עם פתיחת אש-אויב, יהא פתוח וחשוף לאש. החלפתו של

„פרהיסטוריה“ - ניצנים ותחילות

במרבית צבאות העולם נקשרת התפתחותו של חיל השריון אל חיל הפרשים של ראשית העת החדשה. ואולם, „אבותיו הקדומים“ של חיל-השריון הישראלי לא רכבו על סוסים ולא הסתערו בחרב שלופה או ברומח נטוי, לִי-קול תרועת חצוצרות, נוכח פני האויב. יתרה מזו: „אבות“ אלה לא היו „קדומים“ ביותר, כלל ועיקר. אף-על-פי כן, אם ברצוננו לשוות לשריוני צה"ל „ייחוס אבות“, נוכל לקבוע, כי אין הם אלא צאצאיהם החוקיים של משורייני חיל-הנוטרים משלהי מאורעות 1936—1939 ומראשית מלחמת הקוממיות.

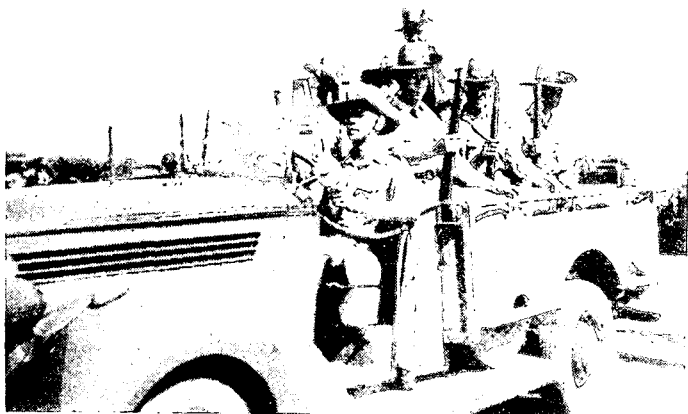
עם התנכלותן של הכנופיות הערביות — בשנים 1936—1939 — לתחבורה העברית, ובמיוחד לתחבורה אל ישרוים מבודדים, נתגלה הצורך במתן הגנה נאותה לנוהגים

ככלל היתה המחשבה הטקטית נתונה גם בשלב זה רק למתן חיפוי לשיירות; וגם כאשר עלה בידי אנשי הרכש להביא ארצה שריוניות-סיור אחדות, אופניות ובל-תי-מחופות, שתכונותיהן המכניות וטיב לוחות-המגן שלהן עלו על אלה של משוריני ה"סנדוויץ" מתוצרת-בית—הופעלו אלה, למעשה, באופן בו הופעלו קודמיהן.

כאשר טוהרו מרבית השטחים שהיו תחת שליטה יהודית מן האויב המקומי, ערב פלישת צבאות ערב, והחל מבצע "נחשון", שמטרתו היתה לאבטח צירי-תחבורה על-ידי החר זקת שטחים—הפכה משימת ליווי השיירות למיותרת. כלי-הליווי המשורינים הוצאו, כאילו, אל "מחוץ לתקן", ונשארו בידי היחידות שעסקו קודם לכן באבטחת התחבורה.

אך עוד לפני כן נתן הפיקוד העליון את דעתו על לוי-חמת-שריון.

במאורעות תרצ"ח

"הטנדר"

משוריין הנוטרים

הטנדר הפתוח במשוריין היתה, על כן, צעד הגיוני. הר משוריין של המשמרות הנעים דמה לקופסה מרובעת, וסיפק הגנה כלשהי מפני אש נשק קל; כן היה מחופה רשת, כדי למנוע הטלת רימונים לתוכו. באותם ימים לא היה הרכב מצויד בהנעה קדמית, ולפיכך היו המשורינים צמודים לדרכים הסלולות, ולא יכלו לעבור בכל שטח, כרצון מפעיליהם. על-פי-רוב כלל חימושם של משוריני-הנוטרים, נוסף לרובים, גם מקלע קל "לואיס", שהופעל מעל גבי כן מיוחד שמעל לדופן.

הטקטיקה שנוקטה בימים ההם היתה פשוטה ביותר. על-פי-רוב הוצמד לשיירה רכב משוריין אחד בלבד (לא כעיקרון, אלא בשל המחסור בכלי-רכב). הוא נסע בראש השיירה או בסופה, לרוב—בראש. כאשר נפתחה אש הר אויב, פנה המשוריין למולה והשיב באש, בעוד ששאר כלי-הרכב בשיירה עברו-חמקו והשתדלו להמשיך בדרכם. כאשר יצאה השיירה מתחום אש האויב, ניתק גם משוריין-הליווי את המגע והצטרף אל השיירה. מובן מאילו, שטיבו הטכני של משוריין כזה לא איפשר לו תמרון רב.

זוהי המורשה שהותירו מאורעות 1936—1939 בתחום השריון—וזהו גם הקו בו הוחל בראשית מלחמת הקר-מיות, בשלבה הראשון, המכונה בשם "המאבק על התחבורה". גם הפעם, נעשה תחילה ניסיון להסתפק במתן הגנה סבילה, על ידי שריונם של כלי-הרכב עצמם; אך במהרה היה צורך להיוקק שוב לכלי-ליווי משורינים. גם כאן שימש משוריין-הנוטרים כדגם לאותם משוריני "סנד-וויץ" שהיו לשם ולתחילה כאחד מסימני-ההיכר של התקר-פה. הכינוי "סנדוויץ" ניתן להם, כיוון שלוחות-המגן היו עשויים שני רבדים, וביניהם לוח-עץ. המשורינים שופרו בהדרגה, כדי לאפשר ירי יעיל יותר ולהקנות הגנתית-ר ללוחמים. כדי למנוע היתפסותם של רימוני האויב ברשת המחפה על ראשי הנוסעים, צופתה הרשת, בשלב הרא-שון, בבד-אברזין, ובשלב מאוחר יותר הוחלפה בלוחות-פח. האיל וסידור זה היה בו כדי למנוע גם הטלת רימוני-נים החוצה על-ידי הלוחמים שבמשוריין, הותקן בתחילה בחלק מן המשורינים התקן שאיפשר להרים חלק ממח-פה-הראש, ועל-ידי כך נוצר המשוריין דמוי הפרפר; מאר-חר יותר פותח התקן הסטת חלק מן המחפה לצדדים. לא-חר מלחמת-העולם השניה ניתן היה להשיג רכב בעל הג-עה קדמית מעודפי הצבא הבריטי, ועל-כן השתדלו להק-נות למשורינים במידת האפשר הנעה כזאת, שביטלה בר-מידת-מה את תלותם בדרכים סלולות. כן היתה שאיפה לרכו לליווי שיירה יותר ממשוריין אחד, ודבר זה נתאפ-שר בחלק מן המקרים.

כאשר הגיעה הפעילות הערבית העוינת לשלב בו נוס-פו לפתיחת האש על התחבורה העברית גם מחסומי-דרך-כים ומיקוש, לא היה מנוס מפיתוח כלי-רכב יעודיים, ל-שם פתרון הבעיות החדשות שנתעוררו. כך נוצר המשוריין המפורסם הידוע כ"פורץ המחסומים", והומצאו פתרונות שונים של פיצוץ מחסומים ומוקשים על ידי הטלת חומר-רי-נפץ לפני המשורינים; והואיל ופעולות אלה חייבו התעכבות ממושכת ליד המכשול, החלו באותה עת לחשוב גם על אפשרויות של מיסוך בעשן.

מלחמת הקוממיות

בסוף פברואר 1948 הורה ראש המפקדה הארצית של "ההגנה", ישראל גלילי, על הקמת "שירותי מכונות-שריון" (שמ"ש); כמפקד השירות החדש נקבע יצחק שדה. אין ספק, כי צו הקמת שמ"ש מורה על ההכרה שחדרה לפי קוד העליון, כי התערבות צבאות ערב הסדירים, הצפויה עם סיום המנדט הבריטי באמצע מאי 1948, תחייב יצירת כלים צבאיים חדשים.

פעילות השירות החדש התנהלה בשני מישורים עיקריים:

- צבירת ידע טכני;
- לימוד תורת תפעול וגיבושה.

בתחום הראשון, הטכני, החלה המפקדה החדשה בריכוז מומחים. קובצו מהנדסים וטכנאים, אשר נטלו על עצמם, כמשימה ראשונה, בניית משוריינים קרביים מחופים במדלואם ובעלי צרית מסחוב. במשוריינים אלה מתוצרת עצמית, שהיו בשימוש משך כל מלחמת הקוממיות ואף זמנמה אחריה, היה מותקן בחזית, ליד הנהג, מקלע קל מדגם "מג 34" ובצריח—מקלע בינוני. כמו כן איתר השירות אנשי-שריון ששירתו במלחמת-העולם השניה בצבאות ברה"מ או פולין. בעזרתם גם נערך "קורס מפקדי גדודי שריון", שבהיעדר רכב משוריין (ואף מכשירי-קשר מתאימים) היה מאולתר כולה, וכמובן — תיאורטי לחלוטין.

תקופת חייו של שמ"ש היתה קצרה ביותר; עם הקמתה של חטיבה 8, במחצית השניה של חודש מאי 1948, פורק השירות. הסגל הטכני, שקובץ בינתיים, פוזר בין "מחלקת-השריון של שירות התחבורה", שהיתה אחראית לשריון כלירכב, אגף ההדרכה במטכ"ל, שהיה אחראי להקמה של חטיבה 8, ואגף האפסנאות.

מן הראוי להדגיש, כי עם פירוק שמ"ש חדלה להתקיים — עד סוף שנת 1949 — מסגרת מרכזית כלשהי בצה"ל הנושאת באחריות של ארגון, אימון והתוית תורת-תפעול לשריון; אולם היו קיימות יחידות ואפילו עוצבות משורייןות.

יחידה ראשונה מסוג זה היה "גדוד שריון א", שהוקם ב-1 במאי 1948 בפיקודו של חיים לסקוב, וכלל בעת הקמתו פלוגת-חי"ר מוסעת על זחל"מים ושתי פלוגות משורייןים בעלי צריחים חסרי-תוחכים, מן הדגם שפותח בארץ. גדוד זה עבר את טבילת-האש שלו בקרבות לטרון בחודש מאי, בהם הצטיין — למרות כישלון המבצעים עצמם.

בעל מבנה שונה מזה היה "גדוד-הפשיטה הממוכן", שהוקם לפעולה בנגב, בפיקודו של ישראל כרמי. ראשיתו של גדוד זה בפלוגת-פשיטה, אך כאשר הורחבה מסגרתו לכדי גדוד, כלל בדרג הלוחם, "פלוגת חדירה קלה" אחת, בת 12 גיפים, ושתי פלוגות-חי"ר מוסעות על זחל"מים. מבנה זה נועד גם לגדוד הקומנדו במסגרת חטיבה 8. ברפיקודו של משה דיין, על אף ההסדר התקני האמור היו, כמובן, גם חריגים — וגדוד הפשיטה בנגב כלל גם משוריין

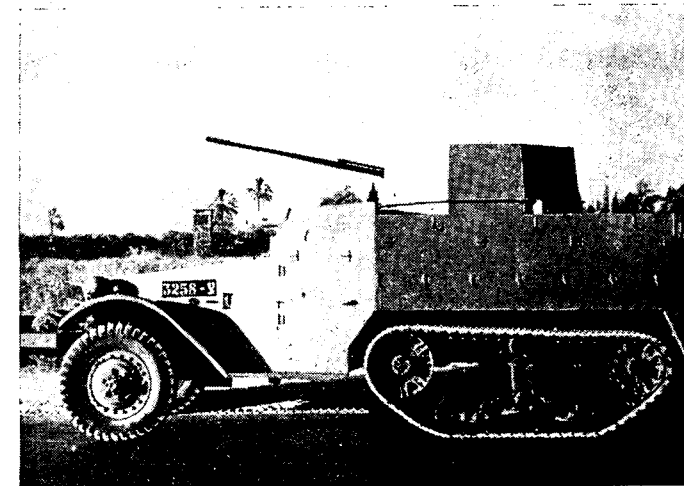

משוריין "סנדוויץ" — "הפרפר"

זחל"מ עם תותח נ"ט 57 מ"מ

זחל"מ עם תותח נ"ט 20 מ"מ

חטיבה 8 (פחות גדוד הקומנדו) לגדוד חי"ר של חטיבת "הנגב". מג"ד הטנקים נצטוו לייעץ למג"ד החי"ר, ולכן לא נמצא בשעת הקרב עם הטנקים המסתערים — אלא במוצב הפיקוד הסטטי של מג"ד החי"ר.

אף על-פי שבשלב הסופי של מלחמת הקוממיות — מבצע "חורב" ומבצע "עובדה" — כבר בלט האופי הנייד של הל"ר חמה בשטחים מדבריים, לא נתגבשה עד תום המלחמה תפיסה ברורה כלשהי באשר לדרכי תפעולן של יחידות ועוצבות משורייתות.

נוכלחנות הקונוניות עד הקמת גיסות השריון

לקראת סיום מלחמת הקוממיות, ובתקופת הדיונים על הסכמי שביתת-הנשק עם המדינות הערביות השכנות, הורחב במטכ"ל בדיונים על מבנהו הארגוני העתיד של צה"ל. באותה עת, שבה היה גיוס כוח-האדם לצבא בשיאו, היו קיימים, כזכור, ארבעה גדודים משוריינים וגדודי-טנקים אחד, כוח-האדם ביחידות הללו היה 3.5% מכלל כוח-האדם בצבא; אולם לא היתה בנמצא מסגרת ארגונית-חילית של השריון.

ואולם, בראשית הדיונים לא דובר כלל על הקמת חיל-שריון, אם כי דובר, כמוכר, על קיום יחידות ואף עוצבות משורייתות. אחת ההצעות שהועלו הצביעה על הצורך בגדוד משוריין בכל חזית (פיקוד). בהקשר זה נראו ארבע אפשרויות:

1. גדודי-השריון החזיתי יימצא במסגרתה של אחת מחטיבות החי"ר, כדוגמת גדודי-הפשיטה הממוכן בחטיבת "הנגב" ובחטיבת "גולני". הואיל ונתכוונו לגדודים הקיימים ולא להקמת יחידות מחדש, היה צורך לדאוג לכך, שבכל חזית תימצא חטיבה בעלת גדוד משוריין, מן החטיבות הקיימות.
2. בכל חזית תוקם, בריגדה מסייעת חזיתית, כמסגרת מנהלתית בלבד, שתאגד במסגרתה גדוד משוריין, וכן את כל יחידות התותחנים (לרבות תותחים נ"ט) והמרגמות הכבדות המוקצות לחזית.
3. הקמת חטיבה משורייתת ארצית, שתאגד את כל גדודי השריון, וממנה יוקצו בשעת הצורך גדודים לחזיתות.
4. גדוד שריון חזיתי, כפוף ישירות למפקדת החזית, כאשר הוחל בשהרורם של המגוייסיים בעקבות חתימת הסכמי שביתת-הנשק, נסב הוויכוח בעיקר על בעיית מספר פרן של חטיבות-השריון הדרושות בצבא הסדיר, וכן מספר חטיבות-המילואים ואופן הקמתן. היו שצידדו בהקמת חטיבה משורייתת אחת — והיו שצידדו בהקמת שתי חטיבות. כל המשתתפים בדיונים היו תמימי-דעים, כי יש צורך בחטיבה משורייתת סדירה אחת לפחות, ולא טיפלו כלל בשאלת הקמתן של יחידות-שריון-מילואים. המתנגדים להקמת שתי חטיבות הצביעו על היעדר רכב משוריין לשתי חטיבות. ראש אג"ם דאז, אלוף יגאל ידן, הדגיש כי היעדים-הצפויים במלחמה עתידה יחייבו הפעלת חטיבה משורייתת אחת לפחות בכל מאמץ עיקרי. הוא הצביע

יינים אחדים (בחלקם שלל), וכן מותקנו זחל"מים בתותחנים נ"מ 20 מ"מ, בעיקר לצורכי לחימה נגד שריון קל של האויב. במהלך הקרבות "סיפח" לעצמו גם גדודי-הקרב מגדוד של חטיבה 8 משורייתת אויב שנלקחו שלל (ביניהם "הנמר הנוראי" בעל התותח ועתיר המוניטין *).

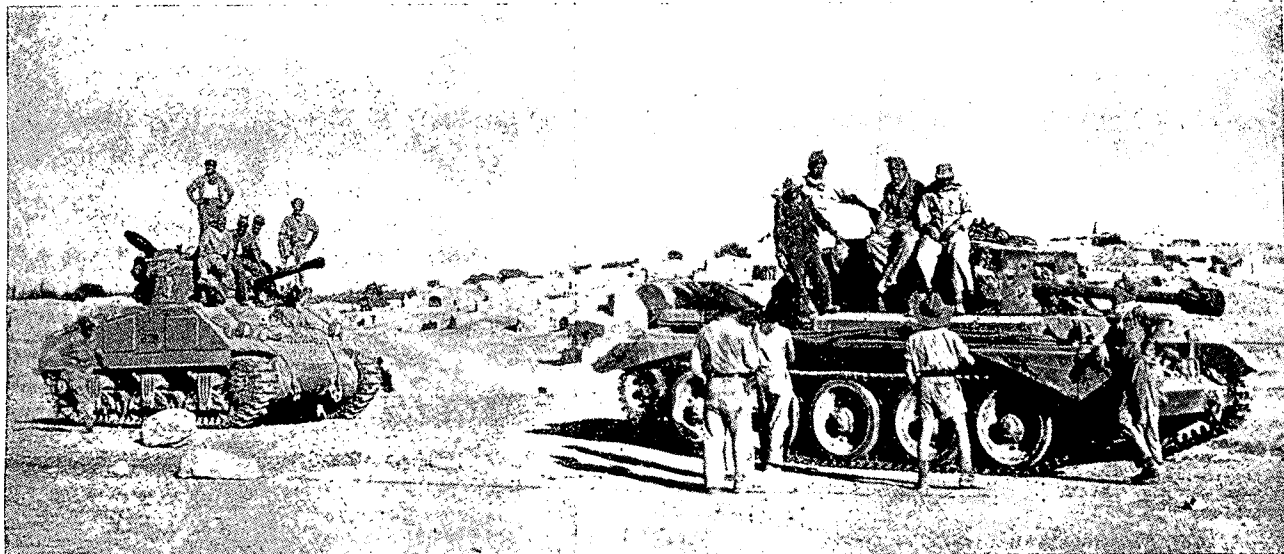
המטרה המקורית בהקמתה של חטיבה 8 היתה ליצור בידי הפיקוד העליון עתודה, שלא תוכנה בשלב הראשון להיות משורייתת דווקא. ברם, כבר בסוף מאי שונתה כוונה זו במפורש ליצירת חטיבה משורייתת, שתכלול גדוד משוריין, גדוד ממונע ושני גדודי חי"ר. כמפקד החטיבה נתמנה יצחק שדה. בפועל הורכבה החטיבה מגדוד טנקים (בכמה מסמכים מאותה תקופה מדובר ב"גדוד משוריין כבד"), שכלל בדרג הלוחם פלוגת "טנקים כבדים" (2 טנ"ק "קרומבל" ו-2 טנ"ק "שרמן"), פלוגת "טנקים קלים" (10 טנ"ק "הוצ'קס ה-35"), פלוגת משורייתת ופלוגת חרמ"ש. מפקד הגדוד הראשון היה פליקס באטוס. הגדוד השני בחטיבה היה "גדודי-הקומנדו" ואילו השלישי גדוד מסייע, של מרגמות בנות 81 מ"מ.

לקראת ירידתה של חטיבת "גולני" לקרבות הנגב הוקם גם בה גדודי-פשיטה ממוכן, על-פי מתכונתו של גדודי-הפשיטה של חטיבת "הנגב".

בסתיו 1948 נערכו דיונים על עתיד השריון בצה"ל, ובהם בלטו שתי גישות שונות: הגישה האחת תמכה באס-כולה הבריטית מימי מלחמת-העולם השניה, לפיה קיימים שלושה סוגי טנקים, בעלי יעוד שונה — טנקים קלים לצורכי סיוע, טנקים כבדים (אטיים) לסיוע חיל הרגלים, וטנקי-סיוע (בינוניים) — ללוחמה המשורייתת. בעלי הגישה השניה, חסידי האסכולה הסובייטית, רצו — לעומתם — בחיל-שריון המורכב מעוצבות-שריון ועוצבות ממוכנות. חטיבת הטנקים, לפי הצעת אנשי "האסכולה הסובייטית", תכלול שניים עד שלושה גדודי טנקים וגדוד ממונע אחד; ואילו החטיבה הממוכנת אמורה היתה, לפי הצעה זו, לכלול גדוד טנקים אחד ושלושה גדודי חי"ר ממוכן. בשני סוגי החטיבות הללו היה גדוד טנקים אמור להיות בן שתי פלוגות, בכל אחת 10 טנקים, ועוד טנק מג"ד, דהיינו — 21 טנקים בסך הכל. בעלי ההצעה ה"סובייטית" המליצו על הקמת חטיבות-טנקים, כהולמת יותר את צרכיו הצפויים של צה"ל.

אולם באותה עת כלל, כאמור, כל רכושו של צה"ל שני טנקי "קרומבל", שאליהם נתלו בשלב מאוחר יותר גם צמד טנקי "שרמן" ו-10 טנקים-קלים מיושנים מסוג "הוצ'קס". ומעולם לא היו כולם כשירים לפעולה בעת-זבועונה אחת. לפיכך היו הרעיונות בדבר הקמתן של עוצבות-טנקים עדיין בחינת חלומות לעתיד לבוא.

מניתוח הפעולות בהן לקחו יחידות-שריון חבל פעיל, עולה כי התפיסה הרווחת ראתה בשריון, לרבות הטנקים, נשק מסייע לחי"ר. דבר זה מתבלט במיוחד בקרב-השריון הגדול ביותר של מלחמת הקוממיות — קרב עיראק אל-מנשיה, שבו נפתח מבצע "יואב" — בו הוכפפה למעשה

במלחמת הקוממיות: „קרומבל“ (מימין) ו„שרמן מ-3“ (משמאל)

רכש אמנם גרוטאות של טנקי „שרמן“, אפס שיקומם היה ממושך ומייגע, ובמיוחד כיוון שנרכשו למעשה, בלא תור תחים. אין בכונתי לעסוק כאן בבעיות רכש כלי-שריון ושיקומם. אולם על הקורא לזכור, כי בעיות „חומריות“ אלה השפיעו לא במעט גם על הצד ה„רוחני“, דהיינו על תורת התפעול. לא ייפלא, איפוא, כי תכניות מבצעיות באותה עת ראו את עיקר משימתן של השריון בתפקידי בלימה במרחב הדרום.

בשנת 1950 הוצגה תורת-התפעול של שריון צה"ל לראשונה לאור הזרקורים. לקורס קצינים בכירים של צה"ל הוצג תרגיל של התקפת צוות-קרב משוריין, אשר כלל פלוגת טנקים, שתי פלוגות חרמ"ש ושתי מחלקות גיפיי-סיור, ונסתייע בתותח-שדה נגררים ובסיוע אוירי. התרגיל החל בהתקפה על יעדי-אויב, ולאחר כיבושם התקדם הצוות עוד כ-15 ק"מ ותקף יעד אויב.

ציון-דרך חשוב עוד יותר משמש תמרון דו-צדדי (ללא-אש), שנערך בדרום. הכוח ה„כחול“ נועד להגן על דרום הארץ, ואילו הכוח ה„ירוק“ נצטנה לתקוף ולהבקיע צפונה. בתוך ה„ירוקים“ נמצאה גם העוצבה המשורינת. על ה„ירוקים“ הוטל, בשלב הראשון, להגיע עד קו פלוג'ה-בית גוברין, ובשלב השני — לתל-אביב. במסגרת ה„כחור לים“ נלחמו גם ישובי ההגנה המרחבית, ובמיוחד הישובים שלאורך הציר מצומת משמר-הנגב לפלוג'ה. מנהלת התמרון הניחה, כי העוצבה המשורינת תודקק בהתקדמותה לציר מוצק זה, ותיאלץ להתכתש על הישובים המבוצרים של ההגנה המרחבית, ואולם, מפקד עוצבת-השריון החליט למלא את משימתו על-ידי עקיפת מערכי-ההגנה של הצד היריב. עוצבת-השריון נעה ללא התנגדות בשטח בלתי מוחזק על-ידי ה„כחולים“, וכוחות ההנדסה של ה„ירוקים“ הכשירו בעורפה ציר-אספקה, ששיחרר אותה מן הצורך לכבוש בשלב הראשון את הציר המוצק משמר-הנגב — פלוג'ה. הואיל וה„כחולים“ נמנעו אף הם מהתנגשות ישירה בשריון היריב, נוצר מצב, שבו עלה כמעט בידי

על כך, שלא מן הנמנע כי ניאליץ לקיים בעת ובעונה אחת מאמצים עיקריים בשתי חזיתות. הובעה גם דעה שונה לחלוטין: במסגרת של צבא קטן נועדה לחטיבה משורינת המשימה לשמש נשק מסייע בלבד — ולא כוח התקפי. לפי גרסה זו, תסייע החטיבה המשורינת לישובי הספר ולחטיבות-החי"ר בבלימת התקפות האויב.

תקצר היריעה מלתאר את כל ההתלבטויות בסוגיית הקמתו של כוח שריון לצה"ל בעת התארגנותו לאחר מלחמת הקוממיות; נסתפק בציון העובדה, כי הוחלט לקיים חטיבת-שריון מוגברת אחת במסגרת הצבא הסדיר, ומפקדת חטיבה נוספת לשם יצירת עתודת שריון ארצית (אך דבר זה לא נעשה).

כדי לקיים את התארגנות צה"ל על פי קוים אחידים, הוקם „צוות הפעלה“^{*} בראשותו של ראש אה"ה, ולו גם „סגן לענייני שריון“. בין ההצעות הראשונות של הסגן היתה הקמת חיל שריון, שבראשו יעמוד „ראש חיל השריון“, אשר הגדרת תפקידו וזהו בעיקרה להגדרת הסמכויות של קציני-חיל ראשי כמקובל בצה"ל. ואכן, הצעה זו נתקבלה, ותוארו של ראש החיל נקבע כ„קצין שריון ראשי“, כמקובל בצה"ל.

בסוף שנת 1949 נקבעו גם תקני היחידות של חטיבת-השריון המוגברת, שהיו שונים מתקני יחידות-השריון בתקופת מלחמת הקוממיות, ודמו יותר לתקניהן של יחידות-השריון בצבאות המערב. ואולם, תקנים לחד ומציאות לחד: הבעיה החמורה ביותר היתה עדיין מצבת רכבי הקרב המשוריין. כבר לקראת סיום המלחמה נפחו טנקי ה„הוצ'קס“ סופית את נשמתם, וגם שני טנקי ה„קרומבל“ החלו לגלות סימני חולשה וזקנה גוברים והולכים. צה"ל

* מאמר על כך בשם „צוות הפעלה 1949—1950“, מאת רב-אלוף (מיל') ח' לסקוב, פורסם ב„מערכות“ קצ"ד—קצ"ה, עמ' 41. — המער.

קפיצה גדולה קדימה. הוטל על השריון להעמיק חדור כ-100 ק"מ, והדבר חייבו לנוע לטווח גדול בהרבה, להקים בסיס מוצק בעומק שטח האויב, לקיים ולאבטח ציר-אספקה פתוח לבסיס המוצק, ולבסוף — לערוך גיחה נוספת של כ-20 ק"מ מן הבסיס המוצק. השריון מילא כמעט את כל המשימות שהוטלו עליו. מנהלת התמרון ביטלה את הגיחה הנוספת, כדי לא לערער את מוראל עוצבות החי"ר, שכן היה גלוי לעין, כי לא היה בכוחן לבלום עוצבת-שריון בהסתערותה. דבר זה הובלט בצורה דרמטית כאשר הותקף במפתיע גודו-חי"ר, שנמצא בשרדרת מסע, על ידי צוות גדודי משוריין, וחילי הגדוד נסו בבהלת-אמת. באשר למשימה של אבטחת ציר-תקשורת בעקבות השריון, הוברר למעלה מכל ספק, כי אין בכוחה של עוצבה אחת להסתער קדימה ולקיים ציר בטוח ופתוח בעורפה — בעת ובעונה אחת.

אף כי בתמרון הנזכר הופקו לקחים חשובים בתחומים שונים של לוחמת השריון, לא טופל כלל נושא לוחמת השריון בשריון (או שמא רשאים אנו לומר, כי נמנעו ביודעין מגעת בסוגיה זו). יתרה מזו: באותה שנה הוחלט להוסיף לכל גדוד שריון, לרבות גדוד הטנקים, מחלקת תותחים נ"ט 57 מ"מ. אמנם, החלטה זו לא הוצאה מעולם אל הפועל באשר לגדוד הטנקים — אך היא מצביעה על הסברה שרווחה אז, כי לא הטנקים יילחמו בטנקי האויב — אלא התותחים נ"ט. גם החלטה אחרת, של צירוף משחית-טנקים, שאף היא לא הוגשמה, כיוון שכלים אלה לא שופצו בקצב מניח את הדעת — מורה על אותו-כיוון-מחשבה. כבר באותה עת הוחל בהקמתה של חטיבת-שריון מילואים, והיו קצינים בכירים אשר ראו צורך בחטיבת-שריון שלישית. מאידך גיסא היו אחרים שגרסו, כי הואיל ויש ברשות צה"ל כלים לשני גדודי-טנקים, מן הדין שגדוד אחד יפוצל כסיוע לחיל-הרגלים.

לקראת סיום השלב הנסקר, נתגבשה בצה"ל ההכרה, כי תפקיד השריון הוא, "לאפשר מערכות מהירות ומכריעות", הן במצבים הגנתיים והן בהתקפה. בהגנה יסייע השריון בהתקפות-נגד מקומיות, ינצל התקפות-נגד אלה לשבירת מערך האויב, ויאבטח אגפים חשופים; ואילו בהתקפה ישמש הכוח המשוריין, "איל" למתקפה, ינהג במתקפות, ויאבטח אגפי-חדירה. הגדרות אלה הן, ללא ספק, צעד חשוב קדימה בראיית יעודו של השריון; ברם, בולט עדיין קו-היסוד של ראיית השריון כמסייע לחיל-הרגלים (בין לעוצבות רגלים ובין להגנה מרחבית!).

בד בבד עם דיונים אלה בדבר יעודו של חיל השריון, הוחל בדיונים לשינוי ארגוני ולהקמת "מערך חדש", אשר עיקר ביטויו — הקמת מפקדת גיסות השריון.

השריון להשיג את יעדיו בלא קרב. מנהלת התמרון נאלצה להורות לשריון להיעצר, וה"כחולים" נצטוו לתקוף בתנור עת-איגוף לילית עמוקה את צירי-התקשורת של השריון. דבר זה מבליט את חוסר-הבהירות ששרר באותה תקופה בצה"ל באשר להפעלת השריון — אולם מצביע גם על ראשית-כיוון בהפעלתו הנכונה.

באותו תמרון ראוייה לחשומת-לב גם תקרית נוספת: הצד ה"כחול" הצניח צנחנים בעורף השריון. לרוע מזלם של הצנחנים, הוצנחו בקרבת סדנת השריון, שבה נמצאו באותה עת כלי רכב-קרב משורייני שונים, לאחר תיקונים. בראות הסדנאים את הצנחנים, המרחפים בין שמים לארץ, איישו מייד את כלי-הרכב שבסדנה, ותקפום בטנקים וברז"ל-מים, בטרם היה סיפק בידם להתארגן. כותב שורות אלה, שמילא אז תפקיד בכיר במנהלת התמרון והיה עדיין ראייה ל"ארנהיים זוטא", זה, נאלץ, למען מוראל הצנחנים, להטיל "הפוגה", ולאפשר לצנחנים להסתלק מן המקום להמשך משימתם המקורית. גם תקרית זו לימדה לקח שבאותה עת טרם עוכל דיו.

בדיונים שנערכו אז בדבר תורת-תפעול מבצעית, הוגדרה כמשימתה העיקרית של עוצבת-השריון העצמאית — החדירה העמוקה לשטח האויב. פרט לעוצבות-השריון דובר על מערך של יחידות-סיוע, כולל גדודי-סיוע משוריניים פיקודיים, וצף מחדש ספיח מימי מלחמת-העולם השנייה — יחידות-טנקים לסיוע חי"ר. אז דובר לראשונה גם על יחידות הנדסת-שדה משוריניות ועל ארטילריה מתנייעת.

בשנת 1952 נרכשו משחיתי טנקים "מ-10" ושריוניות "סטגהאונד", מתוצרת ארה"ב, במגמה לממש את רעיון גדודי-הסיוע הפיקודיים. גם כאן היה זה רכש גרוטאות — ולא כלים שמישים; והן לא באו לידי שימוש-של-ממש, והוצאו כעבור שנים מספר מן המערך.

בתחום המחשבה המבצעית סימן התמרון הארצי הבא

שריונית כבדה, "סטגהאונד"

נוהקנות נופקדת גיסות השריון עד ערב נובצע „קדש“

במחצית דצמבר 1953 הורה הרמטכ"ל על הקמת מפקדת גיסות השריון, ועל ביטול התפקיד של קציני-שריון ראשי; ובראשית פברואר 1954 הוקמה מפקדה זו. ואולם, מיום הקמתה עד ערב מבצע „קדש“ היתה המפקדה, ועמה מסגרת גיסות השריון, שרויה בתהליכי-שינוי מתמידים, ולא נעמד כאן אלא על הנקודות העיקריות בהם.

לקראת הקמת מפקדת גיסות השריון, ובראשית הקמתה, בוטלו מפקדות חטיבות-השריון, ונקבע כי מפקדת הגיס תמלא במקומן את תפקיד מפקדת-החטיבה. בשעת מלחמה תפעלנה מפקדות של צוותי-קרב חטיבתיים, בעוד שבימי שלום תעסוקנה מפקדות אלה בעריכת תרגילים של צוותי-קרב גדודיים. צוותים אלה יהיו כפופים ישירות למפקדת הגיס, ויוכפפו לצוותי-הקרב רק לצורך פעולות מבצעיות. היו בצה"ל קצינים בכירים שהביעו, כעבור זמן קצר, שאיפה לחזור למבנה של חטיבות אורגניות, בעלות מפקד דות קבועות והרכב קבוע. אך דעה זו לא נתקבלה מייד. וזאת — הואיל וחלק מתומכי המבנה הקיים סברו, כי יש בו חיסכון ניכר בכוח-אדם סדיר, ואילו אחרים האמינו, כי יש בו כדי להגשים תורת-תפעול גמישה ומתקדמת (בהשפעת רעיונות שנקלטו על-ידי קציני צה"ל אשר השתלמו בצרפת*). כפתרון-ביניים נקבע, שמפקדת גיסות השריון תשמש מפקדת פיקוד יעודי לגבי הכוחות הכפופים לה, לרבות בית-הספר לשריון וחטיבות-המילואים.

בינתיים חל שיפור מסויים בכמות כלי רכב-הקרב המ-שורייני ובטיב חימושם, ונסתמנו באופק סיכויים לרכש כלים חדשים (וחדשים). ברם, בעקבות „עסקת הנשק הצ'כית“ בין מצרים לגוש הסובייטי בשנת 1955, הוברר למעלה מכל ספק, כי בידי הצבא המצרי תימצאנה כמויות ניכרות של טנקים רוסיים טובים. אף-על-פי-כן יפליא אולי לזכור כיום, כי תורת תפעול

* החל בשנת 1950 נשלחו קציני-שריון של צה"ל להשתלם בצבאות זרים — ו' ו'.

השריון של צה"ל, כפי שבאה לידי ביטוי עוד בתרגיל עוצבתי שנערך בראשית שנת 1956, היתה עדיין הימנעות מקרב עם שריון ה„אויב“ — ומאמצי הבקרה בתרגיל, גדור לים ככל שהיו, לא הצליחו להביא לידי עריכת קרב שריון בשריון.

אותו תרגיל עוצבתי הפגין, לקראת סיומו, גם רמת-תחזוקה ירודה, ומספר הטנקים שהיו כשירים לפעולה מיידית עם גמר התרגיל — היה מצער.

בעקבות „עסקת-הנשק הצ'כית“ והתעצמות הצבא המצ-רי, ובראש-יוראשונה בתחום השריון וחיל-האוויר, שימש תרגיל זה אות-אזהקה למטה-הכללי של צה"ל, וננקטו צעדים מידיים לשינוי המצב.

ערב נובצע „קדש“ - ו„קדש“

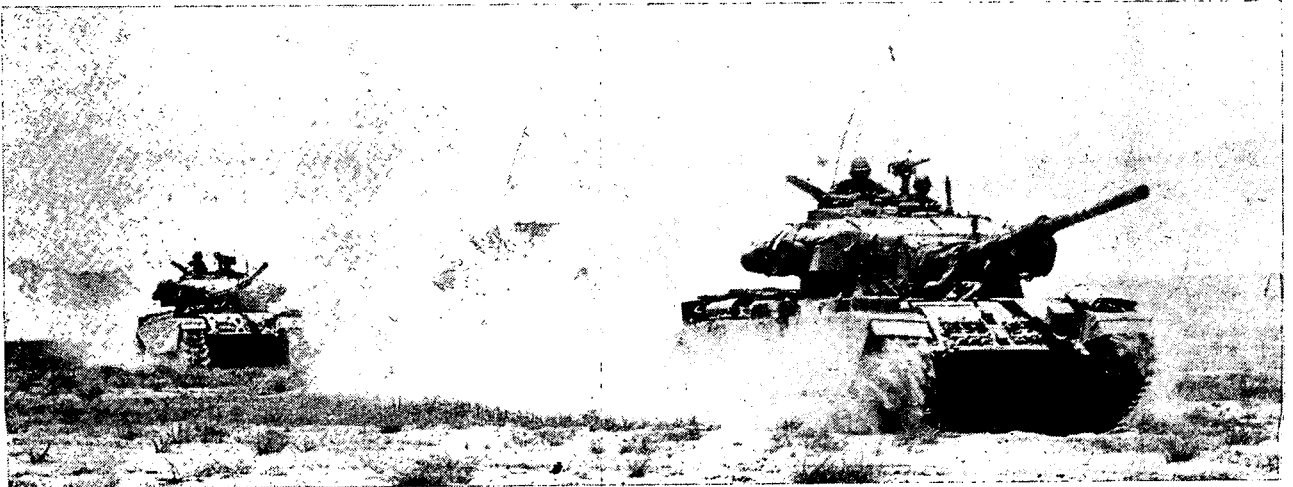
ביטוי המוחשי הראשון של השינוי היה בחילופי-גברי בפיקוד על גיסות השריון. כדפוס ארגוני הוחזר שוב, ללא כל פשרות, מבנה החטיבות האורגניות, בעלות יחידות-המשנה הקבועות.

בתחום התורתי נקבעה הפעלה התקפתית וניידת של השריון בריכוזים מקסימליים, ועיקר משימתו — השמדת כוחו הלוחם של האויב, ולא כיבוש שטח.

דעה זו הפכה לנחלת אנשי השריון — אך טרם קנתה לעצמה שביתה בכלל צה"ל. מתוך „יומן מערכת סיני“ של רבי-אלוף משה דיין, הרמטכ"ל דאז, למדים אנו, כי ב-1 בספטמבר 1956 נערך במטכ"ל, בהשתתפות שר הביטחון דוד בן-גוריון, דיון שהוקדש לנושא דוקטרינת הפעלת-השריון; מן הדיון עולה, כי בניגוד לגישת מפקדת גיסות השריון, נראתה אז כיעודו של שריוננו לאו דווקא הלוחמה בשריון האויב — כי אם תפיסת יעדים גיאוגרפיים, כגון צמתים חיוניים, שכיבושם יביא להתמוטטות מערך האויב, ובהתמוטטותו יתמוטט גם שריונו.

למטרה זו יתאים ביותר — כך סברו — צוותי-קרב מעורב, שבמרכזו יעמוד כוח חי"ר, ולו יסייעו שריון וארטילריה.

במלחמת ששת הימים

מפקדת הגיס, לעומת זאת, רצתה, כבר בשלב זה, לראות את השריון כנשק המכריע של כוחות היבשה, ואת שיטת הלחימה של השריון-בשריון — כמביאה להכרעה בקרב. לפיכך, סברה, יש לקיים את כוח השריון במרוכז, ולא כמאגר לחלוקת שריון מסייע לעוצבות-חי"ר. קצב הלחימה חייב להיות קצב תנועת-השריון ולא קצב צעידת חי"ר, שכן הוויתור על מהירות וניידות יאפשר לאויב להתאושש, וידחה את מועד ההכרעה הסופית.

לפני מערכת „קדש“ ראו בטנקים יסוד כבד, מסורבל ופגיע, וסברו כי לאחר הבקעת קויה-האויב, „ירוצו“ קדימה יסודות קלים וניידים, על גבי נושאות-נשק וזחל"מים — ורק בעקבותיהם יובאו טנקים אחדים על-גבי מובילים. היה חשש, כי הטנקים יסרבלו את ההתקדמות המהירה הרצויה ויעכבוה.

ברם, במבצע „קדש“ עצמו הצליחו המפקדים בשדה לשמור על ריכוז מקסימלי של עוצבות-השריון, ודבר זה הביא, בסופו-של-דבר, להישגיו המרשימים של המבצע. בשלב ההבקעה פעלו עוצבות השריון והחי"ר במשותף, אולם עוד בטרם הושלם שלב זה לחלוטין, דהרו כוחות השריון קדימה — ומוטטו את מערכי האויב.

הישגי „קדש“ היו נקודת-המפנה הסופית בשינוי גישתו של צה"ל באשר להפעלת השריון.

נ. „קדש“ עד נולחמות ששת הימים

מבצע „קדש“ אימת את עמדת גיסות השריון, כי השריון הוא הנשק המכריע של כוחות היבשה, וכי ביכולתו להביא את ההכרעה בקרב היבשתי. מאז נוספו עוצבות נוספות וכלים חדישים. לא נותר כל ספק, כי את השריון יש להפעיל במרוכז, תוך ניצול ניידותו ועוצמת-האש שלו.

ואכן, במלחמת ששת הימים* הוכיח שריון צה"ל, כי מסוגל הוא להילחם לא רק בשטחים אידיאליים ללוחמת-שריון, אלא אף בשטחים מבוטרים והרריים, ואפילו באזורים בנויים. הוא הוכיח, כי לא זו בלבד שיש בכוחו להתמודד עם שריון-אויב — אלא יכול הוא לתקוף גם יעדים מבוצרים. הישגי השריון במלחמת ששת הימים, שזכו להערכה של מומחים צבאיים בעולם כולו, הם תוצאה של תורת-תפעול נכונה ושל עבודה מפרכת של כל איש שריון בתפקידו.

ארוכה היתה הדרך מלחימת משוריין ה„סנדוויץ“ עד קרבות-השריון של מלחמת ששת הימים. אולם בדרך של „ניסיון וטעיה“, במאמץ ללמוד גם מלקחי אחרים, ולפעמים אף תוך נסיגה והסתערות מחדש על הבעיות — הושגו ההישגים, ויפה הושגו.

* ראה המאמר „מהלומה משוריינת נוסח צה"ל 1967“, מאת מחבר סקירה זו, ב„מערכות-שריון“ מס' 18—19, יוני 1968 — המעור.